

Sikert csak sikerre lehet halmozni

A díjak tautológiája

Mindenki számára ismerősen cseng az a sablonos szöveg, amellyel a díjazások kihirdetése kezdődni szokott: „Örömmel tudatjuk, hogy idén Megnemnevezett Művész pályázata nyerte el a szakmai zsűri elismerését, aki X egyetemen szerzett diplomát, korábban Y kitüntetésben részesült, jelenleg Z galériában tekinthető meg önálló kiállítása.” Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy ez a formalitás kizárólag a művész bemutatását szolgálja, és öntudatlanul elkalandozik a figyelmünk, pedig a közlésre kiválasztott információk természete legalább annyit elárul az intézményről és/vagy a bizottságról, mint a díjazotról.

Arról van ugyanis szó, hogy a pedigre hamarabb kerül említésre, mint a tulajdonképpeni műtárgyak, amelyeket végül a legkiemelkedőbbnek találtak. Mondhatnánk azt, hogy ez pusztán kényszerűség, elvégre tisztázni kell, hogy kiről is beszélünk, különösen a kifejezetten fiatal művészek részére átadott díjak esetében, mivel őket jó eséllyel még nem ismeri a közönség, de ez némileg naivitás. Ez a fontossági sorrend alapjaiban határozza meg nemcsak azt, hogy kit támogatnak, hanem azt is, hogy kit gyűjtenek – ami egy rendkívül visszás helyzetet eredményez.

Barabási Albert-László többek között azt írja *A képlet* című könyvében, hogy a múltbéli sikerek jövőbeli sikerekhez vezetnek, ami egyrészt evidens, mivel mindannyian újabb lehetőségeket remélünk egy-egy jól alakult szereplés után, másrészt viszont a tautológia csúcsa, ahol a józan ész ön maga farkába harap. Azzal, hogy az önéletrajz (portfólió) ilyen hangsúlyos szerepet kap a mérlegelés során (kell egy nagy presztízsű diploma, kell egy meglévő, közepesen fontos szakmai elismerés, kell egy fővárosi galéria validáló ereje), lényegében azt várják el a pályakezdőktől, hogy már eleve sikeresek legyenek. Ez érezhetően nonszensz, mivel a siker fokmérőivel már rendelkező művész definíciója szerint nem pályakezdő annak hétköznapi értelmében, legfeljebb fiatal. A ki nem mondott megoldás az, hogy azt tekintjük pályakezdőnek, aki nem tud kizárólag a művészetéből megélni, ezért is a pénzjutalom a díjak igazi csábereje. Ha elismerésért jár az újabb elismerés, logikailag lehetetlen megtalálni az origót, a betörési pontot – gyakorlatban persze létezik, de azt valahol az első, középiskolában kapott oklevélnél kell keresni, amit viszont nem szokás feltüntetni egy CV-ben, mert rossz szájját hagy maga után.

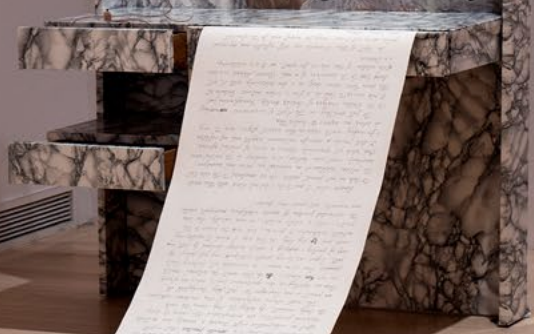
Ez a tendencia nem is annyira az intézmények és a gyűjtők közötti szimbiózisban, mint inkább kodependenciában, társfüggőségben fogható meg: az itthoni gyűjtők óvatosabbak, mint a külföldiek, ritkábbak az impulzusvásárlások, és gyakoribbak a megfontolt befektetések. Talán az egyetlen sikeres magyar autodidakta művész Bozó Szabolcs – és még ő is Magyarországon kívül futott be először –, miközben Amerikában egymást érik a Robert Naváéhoz hasonló történetek, aki szinte egyetlen pillanat alatt lett kamionsofőrből sztárfestő. Ezt érthetjük úgy, hogy a magyar szcéna konzervatívabb, vagy nem annyira érzékeny a mesés elemre, ahol a született tehetség minden nehézség ellenére valóra váltja álmait romantikus fényesség kíséretében. De nem kell feltétlenül a nemzeti hagyományokat vagy a temperamentumot firtatnunk, gazdasági okokat is hozhatunk, miszerint véges a vásárlóerő és végtelen a kínálat, vagyis a gyűjtemény minden újabb darabjának hasznot kell hoznia. A díjak így indikátorokká válnak abban a tekintetben, hogy melyik művészt érdemes felkeresni – vagy, ahogy egy gyűjtő fogalmazott, nem vesz olyasvalakitől, akiről még nem írtak folyóiratban.

Ez azzal is jár, hogy a bizottságok olyanoknak ítélik a díjakat, akikben látják a piaci potenciált, hiszen az ily módon intézményi gyűjteménybe kerülő daraboknak is értékállóknak kell lenniük – a díj által kiváltott kereslet növeli a tekintélyt és azzal együtt a profitot. Ez az a hálózat (ismeretségi és hivatkozási kör), melyet Barabási a siker másik kulcsának tart azon az alapon, hogy a művészeti világban nem a teljesítmény a döntő faktor, hiszen egy festményt nem lehet stopperrel mérni, inkább csak kvalifikáló tényező. Érdemes ezt észben tartva végignézni a különböző pályázati rendszerben működő díjak short listjein: általában egyik bevalogatott munka sem tűnik szakmai szempontok szerint rossznak (nem merül fel a bunda gyanúja), de sok esetben nem tudjuk racionalizálni, hogy miért az a bizonyos lett a nyertes a döntősök közül – mert nem számosítható.

Ennek alapján két dolgon szokás elmerengeni vérmérséklettől és diszpozíciótól függően. Egy, mennyire méltatlan, hogy nem a kompetencia, hanem a hálózat dönt. Ezzel hivatott megbirkózni az a mostanra általánossá vált igény, hogy a bizottságok összetétele a lehető legvegyesebb legyen – nemre, életkorra, szakterületre, gyakran nemzetiségre nézve is. A zsűritagok mintegy

TRAPP Dominika:
*Power must grow, if it
doesn't grow, it rots,*
2020, plexi, papír,
tinta, bórszalag, talált
bútor, vegyes technika,
változó méret
Fotó: Berényi Zsuzsa
A művész jövőtől

CZENE Márta: *Elengedési gyakorlatok, 2020-2021, vegyes technika, változó méretek*
 Fotó: Berényi Zsuzsa
 A művész jóvoltából
 ←

egymást felügyelik, a zsúri amolyan DIY-fékek és ellensúlyok rendszere, amelyben az eltérő vagy akár ellentétes attitűdök biztosítják, hogy a meghozott döntés minél több oldalról védhető legyen, amikor arra kerül a sor, hiszen ki kell állnia az idő próbáját. Ha a jövő művészettörténeteszei megkérdőjelezzik a művészeket, vagy esetleg egyenesen feledésbe merülnek, a gyűjtemény értékét, az intézmény hitelét veszti. Kettő, mennyire szubjektív dolog az ízlés. Jó néhány filozófus vállalkozott már az ízlés meghatározására, de akár szociológiai, akár műveltségi, akár etikai kérdésként tették fel, mindig akadt egy másik iskola, amelyik kikezdte az érvelést. Szerencsére most nem kell kiderítenünk, hogy milyen is a jó ízlés, csak azt kell észrevennünk, hogy a bizottságok rendszerint amellettt döntenek, amit a közönség ízlése szerint valószínűleg gondolnak.

A teljesség igénye nélkül olvassunk bele az ideai indoklásokba: „Rózsa Luca Sára erős, szinte pszichoanalitikus áthallásokkal párosuló alkotásai egy hiteles és nagyon is kortárs festőművészről árulkodnak” - Esterházy Art Award. „A festészet és a festészeti kézjegy ipari megközelítése is rendkívül unikálisan aktuális Varga Ádám pályaművében, ami lehetőleg finoman egyensúlyozik a mo-

nokróm absztrakció és az ipari eszközökkel operáló realizmus határmezsgyéjén” - Kepesita Collection. Mary McCarthy pedig azt emelte ki a Leopold Bloom-díj átadáskor, hogy Szabó Eszter munkáit frissnek, érettnak és magukkal ragadónak találta. Kortárs, aktuális, friss - ezekkel a hívószavakkal lehet nyerni. Némi optimizmussal ezt megpróbálhatjuk úgy lefordítani, hogy az újító szándékot értékelik, de valójában nem a jövőről, hanem a jelenről van szó, vagyis a díjazott alkotások a máról szólnak a ma emberének. Ezt könnyű ahhoz a kódependenciához hasonlítani, amit intézmények és gyűjtők között lehet megfigyelni, és amit odáig le lehet csupasztítani, hogy „ez rólad és neked szól, biztos tetszeni fog”.

Természetesen senkinek sem javasolják, hogy legyen populáris, mégis elvárás az univerzalitásra való törekvés, mely a tömegek megszólításában fejeződik ki. A sok függő viszony és körkörös érvelés között nem szabad elsikkadnia annak a ténynek, hogy a szolgai művészetnél és a lakájszerű művésznél kevés rosszabb dolog van. Tudta ezt Polükleitosz görög szobrász is, mikor minden műhelybe belépő tanácsát megfogadta, hogy miután azok a kész művet megvetően fogadták, azt mondhatta, „márpedig azt, amit ócsároltok, ti magatok csináltátok”.